

Les *banyes*

(ALDC, VI, 1306. Les *banyes*)

L'enunciat designa les 'dues excrescències òssies que els bòvids tenen a la regió frontal'. El terme genuí més extens és *banyes* (s. XIII), der. de *BANNA, pl. neutre del cèltic *BANNOM, amb tractament palatal del grup -NN-, com en llatí, que, en alguna àrea, s'ha simplificat en -n-, *banes* (s. XIV); aquest resultat alternatiu es troba en altres mots com *enganyar/enganar*, *cabanya/cabana*; altres var.: *bainyes* 127, amb segregació de [j] per la [ɲ], com potser en *baines* 7. El llat. CÖRNU és l'origen de *corns* (var. *cors* 122, per reducció de la gleva consonàntica; *corts* 106, per la dental epitètica, var. convertida en *cor*[θ] 108, per l'evolució -ts > -[θ], amb el sg. *cort*), però com a probable catalanització de *qüernos*, del cast.-arag. a l'àrea ponentina; de tota manera hem de pensar que *corn* va conïure a bona part del cat. amb *banyes* (o *banes*), atesa la seva presència actual en el der. *escornat*, -ada (veg. mapa 829).

Cornes deriva del llat. CÖRNUA, però als parlars rossellonesos hi ha arribat des de l'oc., i als pallaresos, des de l'aranès. L'alg. *corru* 85 és un manlleu al logudorès i campidanès *korru*. *Qüernos* ha estat pres del cast. *cuernos*,

ja documentat al s. XVIII (Ros, 1771, ap. Guardiola), però que convivia amb *banyes* (Sanelo, 1802), gairebé d'ús exclusiu aplicat als apèndixs del cap dels caragols (Martí Gadea, 1909) i present en parèmies (*tirar-se a les banyes del bou* 'arriscar-se', Escrig, 1851).

Són mots de caràcter molt local *astes* 118, pres del cast. *asta*, que deriva del llat. HASTA passat a 'banya' des d'un anterior 'pal de la llança', documentat en Ros, 1771 i en Sanelo, 1802; der. *astaiura* 161 < *astadura*.

El mot tradicional *banya* ocupa gran part del Principat amb el tort., amb la var. *banes*, relegada a l'Alta Ribagorça, Pallars i Noguera. *Qüernos* s'estén pel rib., on és propagació de l'arag., i pel val., introduït en època moderna sobretot des del murcianomanxec, però amb restes del genuí *banyes*; el rib. *corns* és una adaptació de l'arag. *qüernos* i el ross. *cornes*, de l'oc.

Són mots normatius *banya*, des del DOrt, 1917; *corn*, que figura com a *ob.[obsolet]* al DG₁, 1932 i al DIEC₁, 1995, perd la marca al DIEC₂, 2007.

